

Դաղ քեզ սրտութեան կանչեն պաշտօնեաց ամ ամ յ լի դյացքն Դու ծշմարտութեան սուր զէնքը ձեռիդ և առաջ առաջ առաջ առաջ Աւերառ զիմակներն ու յառաջ զբնա: Երաւագի զանու մարդի ապա: Թուզ ժրունութիւնը լիովիկ քեզ բանառում, բայ ո:

Թուզ կաշկանդէ քեզ անողում շրջմայ: Պահանձն Դու առաջ միանց մարտութեան սուր զէնքը ձեռիդ այ անօնն աղու: Դու կորտակիր կապանքում յառաջ զբնա: Ճառապ գունդուխն Օւազ փշեայ պրսակ ծածկեն քո գլուխ: Եւ զինակոծնեն տանձնեն անխընայց դու արտէ ճառապ:

Դու ծշմարտութեան սուր զէնքը ձեռիդ առաջ միացքն Ավելա անարդ մահ իսկ յառաջ զբնա: Եւ զինակոծնեն կրօպայ ժամանակ քո սուրբ արիւնը և ցւայ կրծքական սրբաերի խորքում: (01) ՔԶ մատարաց մասն կրծնանի նոր աղքանութ: Անը ո ԱՎ Ա խոյնույտ հեա կրպաշտէ քեզ սուրբերի կարդում: Եւ առաջ գալաքի մայութիւն առաջ աղքանութ: Անը ո ԱՎ

Վաղարշ Յանի 2.

(ՏԵ. Օ. Հանչ) Այ կոմի Ծով զան զըմծոր դեմ և զինզան վայն նարման ՎԱ մասնութ զան դեմ մամեն առաջնուն խոյն ամի՞լ

ՀԱՅՈՅ ՀԵԹԱՆՈՍԱԿԱՆ ԿՐՈՆԼ.

Հեմծ առա բարեկամ ով է, որ ես ասեմ թէ դու ինչ մարդ ես: Առած:

Զկայ մի աղք որ կրօն չունենայ: ոչ թէ քաղաքակիրթ աղքերը, վայրենի աղքերն անդամ կրօն ունին. թէպէտ ամենայն տեղ մի առանձին գաղտփարէ եղած գերագոյն էակը վերայ, բայց ոչ մի տեղ, ոչ մի աղք, եւ ժողովուրդ մինչեւ ցայսօր չէ ժխտած այդ էակի գոյութիւնը, չէ եղել ոչ մի շըրջան ընդհանուր պատմութեան մէջ, ոչ մի դար անդամ, երբ կրօնը դադարած լինէր, երբ աղքերն ու ժողովուրդները գերագոյն էակի գաղտփարը մերժած լինէին մի որեւիցէ կերպով:

Սակայն հետաքրքիրն այն է, թէ ինչպէս է ստեղծում մի աղք իւր կրօնը, ինչով է հաստատուում մի աղքի մէջ այս

կամ մյուն քաղաքիարը գեցագոյն էակի զերայ Այս կէտը հետաքրքիր է այն պատճառով, որ մենք այդ պիտով կարօղ ենք կշռել մի աղգի մոռառը և բարոյական զարգացման չափը եւ ար աւելի նշանաւորն է, նորու արատամական յառաջածադիմութիւնը թիւնը Մ կը նպառակը չէ այդ կէտը պարզելու առաջնորդիւնը հը կարտգրութեամն մէջ, որովհետեւ այդ մեր կարսպութիւնից զեր է մենք մասնդիր ենք միայն մի համաօստ ոլտոմական տեսութիւն առաջարկելու, թէ որպէսք էին հեթանոս Հայերի աստուածութիւնները եւ Հայի բնաւորութեան որ կողմերն էին պատկերացնում նորա հայութան ցուցան վը ուս նոր հայու մար Հայ աղգը որ ըստ առանցութեան Հայկի շառաւուղիներից է սերած, իոր քաղաքակրթութեատիր մեր կարծածէն կը առել էին Հայութիւնը մէջ շառաւում է նորա լեզուից, որ բովանդակում է իւր մէջ շատ այնպիսի բառեր, որոնք էին քաղաքակրթութեան մտքեր են յայտնում բառեր, որոնք այսօր մեր աչքին շատ հասարակ են երեւում, թէեւ էին ժամանակներն ունեցել են մի վսեմութիւն բառեր, որոնք իրենց բուն նշանակութիւնը գրեթէ լիովին կորուցել են, սակայն իրենց հետքերը թողած են հնագոյն քաղաքակրթեալ ազգերի լեզուների մէջ, ինչպէս օրինակ սանսկրիտերէնի, զենդերէնի եւ յունարէնի, որով եւ ցոյց են տալիս Հայի ցեղակցութիւնն այն ազգերի հետ *):

(*) Աթէ այդպիսի բառերն ընդհանրապէս թուելու վիճէինը, շատ կը հեռանայինք մեր նպատակից ուսափ աւելպրդ չենք համարում միայն մի բանին յիշել այսուղ իբրև օրինակ: Թուական անդաններն առաջին նշանն են ազգերի համացեղութեան եւ նոցա քաղաքակրթութեան: այդ կողմից Հայոց թուականների մէջ երեւում է շատ մեծ նմանութիւն սանսկրիտ եւ զենդիկ թուականներին, որոնց միջնորդութեամբ եւ յայն ուսափին նեղուների թուականներին, այսպէս, զորօրինակ չորս կամ բառ, սնկ չափուր, զնդ չափուարէ, տու զաւոօր, պրսկ չահար, ուս չետրե, հինգ, անկ, վնկ, պանչպն, պրթկ փենջ, յնք պէնաէ, լու զունզո, ուսւ, ուտի, զերմ, բուր տան, մն զաման, զնդ դասպ, յնք դէկա, լու ծըստ, պըստ, զահ, ուսւ, ծըստ, հազար, մնկ, սահսրա, զնդ, հաղակրա, պրսկ, հազար են: Թուականների նման են եւ էական դերանդ, նները, օր, ես, մնելը, պիամ, զնդ, ազէմ, զու, մնկ, տվամ, զնդ, տում, բու տի, պրսկ տու, զերմ զու, ուսւ, ուս, ֆրա իս են: Իսկ եթէ այս խօսքից դատ նայելու վիճնք հասարակ անունների վերայ, կտևմնենք, որ ազգակա նութեան անունները մէծ մասամբ նոյնն են քոլոր միշեալ ազգիրի, մէջ զօր հայր, մնկ պիտար (արմ. պա = մնուցանել, ուրեմն պիտար = մնուցի), զնդ պատար յնը,

Հայոց լեղութեայս նշանաւոր հնութիւննեւ ցեղակացութիւնն
ու ըրիշ նշանաւոր լեզուների հետ առկիք է տալիս մեզ կարծեա-
լու որ Հայոց հեթանոսական կրօնն եւս մասամբ շատ մօտ է
եղել այն աղքերի եւ մանաւանդ հին Պարսկց կրօնին աղքի մի
քանի ժողովրդական նախապահարման բաները կարող են առա-
ւել առկազոյց լինել մեր ասածին զորօքինակ այժմու անգոփա-
ղաջոտութիւնների մէջ յիշուաւմ է թէ կորած եղունգը գետին
ձգելը մեղք է խօսւղած մաղք դուքս թափելը մեղք է լընկած
առամել պէտք է անաղատճառ եկեղեցաւ կամ միայն նուիրատ
կան պատի կամ սիւնի խորչերը կոխել ճանապարհի վերայ
միզելը նոյնպէս մի աեսակ սրբապղծութիւն է համարուած,
յօրանջելիս անպատճառ պէտք է տեսանագրել բերանը բացի

Նույն բառական ու բայում ապա և նույն ու և նույն
պատէր, լու պատէր, պատէ պատէր, պատէ պատէր, մայր, սնկ մատար (արմ. մար = բա-
նալզել, առնել, ուղմն մատար = արարի), զնկ մատար, յնր. մատէր, լու մատէր,
սլուկ մատար, գերմ. mutter, սուսա սեռ մատեր, դուստր սնկ, դուստրի (արմ.
դուստր կենի ուրեմն դուստր րուսական կենի), զնկ դուստր պարմ դուստր յնր
գուցատէր, գերմ. tochter, բուս սփու հր ծուեր, կմա այսպահ խօսքերից է բարա-
զա բառը, որ սնկ պատչա զնկ ֆրազանտի, պարմ. ֆրազանդ խօսքերին է ցե-
ղակից եւ նշանակում է առ ծնեալ, որդի, ժառանգ, (արմ. ջան = զան = ծն ծնանիլ
այս արմանից է եւ պայազա խօսքը, որ նշանակում է տիրածին = իշխանորդի):
Ազգականութեան անուններից զատ կան եւ ուրիշ հասարակ անուններ մարդուս
մարմու անդամները նշանակող, որ նմանապէս յիշեալ լեզուներին ցեղակից են.
զնկ աց, սնկ տրշա, լու օւլաս, ում օկօ, օչի, ումկն, յնր. ուս (ունօ), ուս չխօ,
չիս, գէս, սնկ կէսաւ աւսամն, սնկ դանտա, յնր. օդի՛սա լու dens, dentis եւ:
կան նաև շատ հապարակ անուններ, որոնք նմանապէս նոյն ցեղակցութիւնն են
ցոյց տալիս: զօր. տուն, սնկ դհամանը լու domus ուս. Ճօքի, սնկ բշխտի,
զնկ շխտի, նաւ, սնկ նաու, յնր. նաուս, լու navis, թիշկ, սնկ թիշաջ, զնկ
բաէշազա պարմ. թիշշակ կով, սնկ զո, զնկ զո, գերմ կոհ. uskink, սնկ ստանա-
բարիսնեկ սարպաւ լու serpens, շունք, սնկ պինն զնկ սար, լու canis, լէտ, շուն,
յնր. կիւնն, տաշ, զնդ տաշուա պրսկ. թէշտ մախարակ, սնկ չակրա, զանդ,
չարքա, պրսկ. չարի կանգեղ, սնկ չանդ = լուսաօրել, լաս candelabrum, միս, սնկ
մանսա, զնդ մեազիա, ոսր. մասօ, հաւանի, զնկ հաւանա, պրսկ. հաւան: Աղօա
նման են եւ վերացական խօսքերը զօր. դաս, դատաստան, զնկ դատա = օրէնք,
հին պրսկ. դատա, ն. պրսկ. գաղ. իշրաս, զնդ իրատու = բանականութիւն, խզք,
պրսկ. խրադ եւն. անուն, սնկ նաման, լու ուուեն, յնր. օնօմա, ոսր. միյ, մենի
եւն. Բայոր այս խօսքերը բաւական պիտի համարուին մեր վերեւն, ասածը ճաստա-
տելու համար:

այս կան եւ շտո տեսակ սնոտիապաշտութիւններ երազ մեկնելու, վախ չափելու, աղօթելու, չար աչքի դէմ հնարներ գտնելու, յաջողութեան եւ ձախորդութեան պատճառները գուշակելու եւայլն եւայլն. նմանապէս մենք գիտենք, որ մատաղ մօրթելու համար նախաղէս պէտք է նուիրել զոհը (յաղել). մենք գիտենք, որ ամենայն Հայ մարդու համոզունքն է թէ իւր հետ մի պահապան հրեշտակ կայ բարի կամ չար. մենք գիտենք, որ վիճակ բանալու սովորութիւն կայ Հայոց մէջ, ուր ջրերի եւ տնկերի գործակցութիւնը մեծ շնորհ կը համարուի եւն. Այս ամենը սակաւ տարբերութեամբ հին Պարսից հեթանոսութեան մէջ եւս եղած է, որն երեւում է Զրադաշտի պատուէրներից եւ նոցա մեկնիչների խօսքերից. ուրեմն հնութեան փոշին, որ թափ տալու լինինք, պիտի տեսնենք, որ այսօրուայ Հայի այդ եւ այդպիսի ուրիշ շատ ծէսերն եւ նախապաշարմունքներն եւս, որոնք մեզ թերեւո ծանօթ չեն, հազարաւոր տարիներ Հայի հետ միասին ապրած են եղել տնբաժան կերպով. Եւ քրիստոնէութեան բոլոր բարոյական միջոցները չեն կարողացել անհետացնել հեթանոսութեան այդ գորաւոր հետքերը. Բայց այս ապացուցանում է միայն, որ մի ժամանակ Հայոց կրօնական հայեացքները շատ մեծ նմանութիւն են ունեցել հին Պարսից կրօնական հայեացքներին. իսկ թէ որպիսի գողափար են ունեցել հեթանոս Հայերը գերազոյն էակի վերայ, այդ եւս կարելի է մօտաւորապէս որոշել աչքի առաջ ունենալով նոյն իսկ հին Պարսից եւ նոցա ցեղակից հարեւանների հայեացքները. Աշխարհիս արարչագործութեան նախապատճառն է ժամանակը, յաւիտենականութիւնը. հին Պարսիկների կրօնական համոզունքներով այդ անվախճան ժամանակում, ինչպէս որ աշխարհս երկու կերպ երեւոյթներ ունի բարի եւ չար, այնպէս եւս երկու հերադոյն էակ է եղել Անը բարձ և մասը լար. Բարու արարիչն ու նախապատճառը Արմիղդն է, իսկ չարինը Արհմնը. Մարդիկ պիտի ձգտին Արմղդին հաւատարիմ լինելու. որովհետեւ Արմիղդը լոյս է, կեանք է, փառք է, երջանկութիւն է, միով բանիւ այն ամենայն բանի տէրն է, ինչ որ չար չէ. իսկ ով որ Արմղդից հեռու է, նա խարուած է Արհմնին, նորա վիճակն է խաւարը, մահը, անփառութիւնը, թը-

շուառութիւնը, միով բանիւ այն ամէնը, ինչ որ բարի չէ, Ահա այս երկու գերագոյն էակների լշխանութեան ներքոյ էր համայն աշխարհը թէ տեսանելին եւ թէ անտեսանելին. այս երկուսի մէջ անդադար տեղի էր գտնում մի մրցումն, մի կատաղի կուր. բայց հաւատացեալներն համոզուած էին, որ յաղթութիւնը Որմզդի կողմն է լինելու, եւ խորտակուած, խայտառակուած Արհմնը ի վերջոյ պիտի գնայ ստորերկրեայ թագաւորութիւնը եւ աշխարհս պիտի մնայ միայն լուսաւոր Որմզդի ձեռքը, ահա ոորանից երեւում է ուրեմն, որ հին Պարսից համոզմունքով լոյնը միշտ յաղթելու է խաւարին եւ աշխարհս վերջ ի վերջոյ լոյսի թագաւորութեան մէջ պիտի մնայ: Պարսից այս պարզ եւ ոգելից համոզմունքը նոյն եւ նոցա կրօնն էր, սակայն մենք գիտենք, որ այս պարզութիւնը չմնաց նոցա մէջ միատեսակ ուղղութեամբ, այլ նոցա քաղաքական բաղդի հետ յեղեղուաւ եւ նոցա կրօնի կերպարանքը:

Հայոց աղքը, որ թերեւս նոյն համոզմունքներն է ունեցած աշխարհիս ստեղծագործութեան վերայ, պիտի ունենար նաեւ մի եւ նոյն հայեացքը բարու եւ չարի լոյսի եւ խաւարի վերայ: Այս մենք տեսնում ենք նախ Հայոց հեթանոսական աստուածութիւնների որպիսութիւնից եւ երկրորդ Հայոց քրիստոնէութեան առաջին առաքեալների մականուններից կամ նոցա քարոզների ու երգերի մէջ հանդէս եկած դատողութիւններից ու բառերից: Բացատրենք մեր խօսքը:

Բարին եւ չարը, լոյսն եւ խաւարն, ինչպէս մենք համոզուած ենք, հեթանոս Հայերի գաղափարի մէջ խիստ բաժանուած պէտք է լինէր, եւ նոցա աստուածութիւնների մէջ ջոկ ջոկ պիտի երեւար այդ երկու գաղափարի մարմնաւորութիւնը, միայն թէ նախապատուութիւնն առ հասարակ բարու կողմն է եղած: այլ ոչ չարի: Ահաւասիկ սորա հասաւատութիւնը, նախ որ Հայոց աստուածութիւնների մէջ չկայ ոչ մէկը, որ չարութեան, խաւարի աւերանքի եւ մահու աստուած լինի, ինչպէս տեսնում ենք այդ ի թիւս այլոց, չնդկաց եւ Յունաց աստուածների մէջ, երկրորդ որ Հայոց գաղափարով մահն եւ խաւարը չարերի վարձն է, չարութեան եւ ատելութեան հետեւանքն է, եւ երբորդ որ Հայոց դիւցազուններն եւս մաքառում են միայն

չարութեան եւ խաւարի դէմ; Այս ամենը կղարզուի եթէ աչքի տոնինք այն անունները, որոնցով պատռում էին հեթանոս Հայերն իրենց առտուածներին: Առաջին պատռանունն է պէտ, այս բառը սանսկրիտական Շվարմատիցն է, որ նշանակում է փայլել, շռպալ. Պէտք նշանակում է լոյս, պայծառութիւն, շողք, *) սորան արմատակից է եւ այն ժամանակի կոչումը, որ խաւար չէ, պայծառ է, այսինքն պէտք = օր խօսքը, որ սանսկր. լեզուով նշանակում է երկինք, « այսինքն պայծառ, լուսաւոր տեղ. մինչդեռ ճռ-ճռ բառը արմատակից է սանսկր. ճռ = յաղթել, կապել խօսքին, որից ճռ-պատ բառը նշանակում է յաղթեալ, շղթայեալ. սորանից եւ երեւում է, որ խաւարը (մութը) շղթայուում է լոյսից, այսինքն յաղթահարողը լոյսն է. Նոյն իոկ լոյս խօսքը եւ նորա պայծառ գոյները, որ Հայոց գաղափարով մի զռւարթաբար ու կենդանացուցիչ բան է, սանսկ. Ճռ-լու փայլել, արմատից է յառաջացած եւ տմենայն մի ընտիր, սիրելի առարկայի մակրիր է համարուում Հայ ժողովրդի բերանում. Քնչպէս օրինակ, մի ուրախութիւն շնորհաւորելիս « առիշ լոյս » են ասում. յաջող գործ կատարողին պայլ երես կամ առիշակ երես են ասում. մատաղացու կենդանիների ճերմակն է նախաղասելի, արքայական կառքերի ձին կամ ջորին ճերմակ գոյնի է յիշտակուում. իւլերջոյ քրիստոնէութեան ժամանակ ընդհանրացած աղջնուան անունը, որ արեւելեան կողմն է, ուր ենթադրում է ժողովուրդն իւր Արարչի աթոռը, արշակոյ բառի հետ նոյնանշան է. այս ցոյց է տալիս, որ Հայ ժողովրդի գաղափարով Աստուծոյ աթոռը միմիայն լոյսի մէջ կարող է գըանուիլ. միեւնոյն գաղափարի հնութեան հետքերն երեւում են եւ մեռեների համար արած բարեմաղթութիւնների մէջ. զորօրինակ՝ « Աստուծոյ հոգին լուսաւուին, լոյսը ճիշին, կամ նաեւ լուսաւուին ածականը. սորա հնութիւնը նորանից է երեւում, որ նոյն տեսակ էին բարեմաղթում մեռեների համար եւ հին վայականական մաքուր: »

ամենիլ. Հայութ ։ Ընկանակ բառական ովանցու պահ արք ու մարտիրոս (*)

(*) Այս մորով է զրծ զրուած եւ լոյս բառը շատ տեղ մեր շարականների մէջ իբրև Աստուծոյ անուն. օրինակ. « Լոյս ի լուսոյ զմեղ լուսաւորեա՛ » եւն:

Պարսիկները *) . մինչդեռ մենք գիտենք, որ այժմու քրիստոնեայ ազգերի մէջ այդ տեսակ բարեմաղթութիւններն այնքան ժողովրդականութիւն չունին եւ տեղի են տուած այլ տեսակ դարձուածների առաջ . լոյս բառի այս մեկնութեան հետ կապ ունի եւ արև (անկ . շատ-ի = արեւ) խօսքը, որ գործ է գրաւում կեանք խօսքի տեղ . յայտնի է, որ Եղիշէն մի տեղում ասում է . զի՞ պիտոյ է մեզ բնաւ կեանք անցաւոր աշխարհիս եւ կամ ընդէ՞ր տեսանեմք լոյն յետ մերոց սիրելեաց . (եր . 80) : Եթէ հինգերորդ դարում այս եւ այսպիսի դարձուածների մէջ արև խօսքը կեանք էր նշանակում, ուրեմն այսօրուայ մեր ժողովրդի գործածած արևու իշայ , « Ասպառած գեղ արևլապառ նշան արյա » , « Երիշն արև » , եւլն դարձուածները՝ մի անկշոելի հընութիւն պիտի ունենան եւ անշուշտ հեթանոսական գաղափարների հետքերն են միայն . իսկ մեզ համար նշանաւորն այս չէ, այլ այն, որ հեթանոս Հայերի աչքին կեանքը, որ աշխարհիս ամենաքարձր բարիքն է, դարձեալ լոյս եւ պայծառութիւն է նշանակում եւ համեմատուում է երկնքի ամենալուսաւոր մարմնի հետ կամ գէթ նոյնանշան գաղափար է : Այս ամենին հակառակ մենք տեսնում ենք, որ չարութեան գաղափարները չար ոգիների մէջ է ամփոփել Հայ ժողովրդի ըստեղծագործութիւնը . զորօրինակ խարերայութիւնն ու խարդախութիւնը դրել է դարձաւ մէջ եւ բոլոր խարերաներին դրել է գեւերի տեսչութեան ներքոյ . յայտնի է, որ դարձաւ ցեղակից է զանդիկ դաշտան բառին եւ ծագում է դաշտարմատից, որ նշանակում է իսբէլ, դաշտ . սորան արմատակից է եւ դաշտանան խօսքը, որ նշանակում է անհաւատարիմ, մատնիչ . դաշտ . եւ « դաշտանի » ցեղակցութիւնից մեզ հեշտ է ենթադրել, որ հեթանոս Հայի գաղափարի մէջ խարդախ անձինք դեւի հետեւողներն են . իսկ ուր էր գեւերի տեղը, երկինքն էր, ուր լուսաւորութիւն կայ, ուր թագաւորում են պայծառ Դէ+ . ոչ . նոցա տեղը հո-լոն է, դժոխուն է, այսինքն՝ խարերաների

(*) Ֆիրդուսին իւր որդու մահը ողբալիս հետեւեալ խօսքերն է ասում. « Ամենակալ լու հոգիդ թո՛ղ լոյս անէ, թո՛ղ պայծառ պահէ միշտ քու խաւար լուսիմդ: »

վերջին փրկութեան տեղը, տանջանքի եւ հեծութեան աշխարհը՝ որովհետեւ դժոխք բառը ցեղակից է զանդիկ դու-դանհ, պարսիկ դու-դանի բառերին, որոնց բոլորի ընդհանուր արմատն դու-դանհակում է դանջը եւ խաբել. այսպէս ուրեմն հեթանոս Հայերի աչքում եւս խարեբայութիւնն իբրեւ մի պարսաւելի գործհեռու է եղել բարութեան գաղափարից. ուսկայն այդ մոլութեան ոգին աւելի շատ պէտք է արմատացած լինէթ Հայերին դրացի եւ ցեղակից Պարսիկների մէջ. որովհետեւ վերջիններս մի առանձին աստուածութիւն ունէին ուխտապահութեան կամ երդման աստուած Միթրա (Միհր) անունով, որը բիւր աչք եւ Հաղար ականջ ունենալով ամենատես եւ ամենագետ է եւ հսկում է մարդոց գործառնութիւններին. նորանից անկարելի էր ծածկել մի բան. նա խարուել չէր կարող. այդ պատճառով նորա պաշտամանցը նուիրուած նազօթքների եւ երգերի մէջ ամենից շատ գարշելի եւ պիզծ են Համարած այն մարդիկ որոնք երգումը քանդում են, ուխտագրուժ են եւ այդպիսով գեւերի իշխանութեան տակից գուրս գալ չեն կարող. իւր աեղում կրիստինք, թէ Հայոց մէջ էլ կա՞ր արգեօք այդպիսի մի պատճառածութիւն. այստեղ մեր խօսքը միայն այն էր թէ դւ (դաւօղ) խօսքը նախ եւ յառաջ խարեբայութեան գաղափարի հետ է կապուած եղել, բայց ժամանակով կիրառութեան եղանակը մոքի կողմից փոխուել է. մեզ յայտնի է, որ Ա. գրքի մէջ եւային խարօղ օձին ոչ թէ զեւ անուն կը տրուի, այլ լար խաբէօղ, այս մականունը յարմար է գալիս եւ զենդական դրսուշ խօսքին, որ նշանակում է գրժօղ, խաբէօղ (արմ. գրուժ, հայերէն գրժել, գժրել). այսպէս կոչուում էին այն տեսակ գեւերը որոնք կանացի կերպարանքով մոլորեցնում էին Հաւատացեաններին, ինչպէս օձը Եւային. Եւ ի՞նչ էր առ հասարակ գեւերի ձեռքն ընկնողների վիճակը — Տահ, առ պահանջներն եւ գժոխք կամ խաւար. այն որ ինքն իրեն մէջ բարոյապէս այնքան թոյլ է, որ խարօղին դէմ կանգնելու չափոյժ չունի, նա իւր ամբողջութեան, անարատութեան կամ ապահովութեան մէջ մնալու չէ. նորա գլխի տէրը Արհմնի սլաշտօնեաններն են, նորա վաստակը Հարամու (Հարամանի, Խարամանի = Արհմն) համար է. նա պէտք է միայն աւաղակների

եւ գողերի, «Հինից» եւ ասպատակութեանց» ձեռքը գերի լինիս
որովհետեւ բարի աստօւածները ձեռք են վերցնում նորանից,
լոյոլ հեռանում է եւ ճակը, որ իրօք ապականութիւն է նշա-
նակում (զնդ արմ ճարկն ապականել), ամենայն գօրու-
թեամբ տէր է լինում նորան, Այսովէս էր Հին Պարսից հա-
մողմունքը այսպէս պէտք է լինէր եւ հեթանոն Հայերի հա-
մողմունքը որովհետեւ չարերի աեղը Հայոց առասպեկների մէջ
միայն ճակն առանց աշխարհն է, մենք գիտենք որ հեքեամ-
ների մէջ եօնն ժիշտնէ դեւէրը, ըստու պատ առներն եւային, մութն
այրերի մէջ ստորերկրեայ տեղերում են քնակում եւ մէծ մա-
սամբ գիշերներն են գործում, մենք գիտենք որ մի քանի
տեղ մեր հասարակ ժողովուրդը ու պատասխնեցին գիշերուց մայր
է համարում, եւ առասպեկների մէջ այդ գիշերուայ մայրերի
շունչն է, որ խաւարեցնում է երկերը, մենք գիտենք, որ ժո-
ղովրդի համողմունքով ուը մի խորհրդաւոր գոյն է եւ չարի
ծնունդ է ձախորդութիւնը ու ու մասն է կոչուում, անյա-
ջող գործ կատարողին ու երեսն են ասում, ուը երազի մէջ սա-
տանայ է, ու հաւի արիւնը մի փրկարար միջոց է, անբաղդա-
նալը ու առաջնորդը է նշանակում, մէկին անիծելիս ասում են
«զարդ խառարի», «ու կապէս ու ու անյատանին լընտես եւայն»: Այս
ամենը մեր ժողովրդի հնութեան յիշտատակներն են եւ ոչ միայն
առասպեկական անձերի ու իրադարձութիւնների մէջ էն արտայայ-
տուած, այլ մինչեւ անգամ պատմական անձինքների մէջ,
յայտնի է, որ Արտաշէս ի որդին Արտաւագդ Բ. ը. մի շատ
նախանձու եւ չարագրգիռ մարդ է եղել, ինչ է առասպեկած
Հայ ժողովրդն այդ չար մարդու գերայ նախ այն, որ Արտա-
ւագդին, այսինքն Արտաշէսի հարազատ որդուն պիշտավագունք
գողացել են եւ տեղը մի դու են դրել: որպանով համկացնում
է, թէ այն չար Արտաւագդն իսկական Արտաւագդը չէ, որով-
հետեւ Արտաշէսի նման բարի մարդուց այնպիսի չար զաւակ
ծնել չէր կարող, այլ բարի հօր զաւակն էլ բարի պէտք է լիր
ներ, երկրորդ այն որ չար Արտաւագդն իւր չափականց նառ-
խանձուութեան կամ ազահութեան համար չժառանգեց իւր
հօր լըրջին օրհնուունենը, ու աշնացն բաղդասար և բարի չայի լըրջին
լըրջապատճենը ուներ իներ, եւ երբորդ որ ոչ միստն հօր օրհ-

էնթից զրկուաւ այլեւ մի սարստիելի անէծ+ առաւ իւր հօրից անէ՛ ծք որ մեծ անբաղդութիւն է մի ժառանգի համար . ինչով, որովհետեւ այդ անէծքը պիտի անբաժան հետեւէր որդու բաղդին եւ մինչեւ իսկ մահ բերէր կեանքի ու երջանկութեան փոխարէն . « մինչ դու յորս հեծցիս յազատն ի վեր ի Մասիս անդ կալցեն զքեզ քաջք եւ տարցեն յազատն ի վեր ի Մասիս, անո՞ կացցե՞ և ուսցե՞ , այսպէս անիծեց Արտաշէս թագաւորն իւր չար որդուն Արտաւազգին . անդառնալի՛ էր բարի թագաւորի հրամանը . անդառնալի՛, որովհետեւ աշխարհի պահապան բարի առաստաձնելը (քաջերը) պիտի չհանդուրժէին տեսնելով որ չար թագաւորում է աշխարհիս երեսին . չէ՞ որ չարութեան գահը յաւիտենական լինել չի կարող . . . Ուստի չվայելեց եւ Արտաւազգն իւր թագաւորութիւնը, թէպէտեւ իւր եղբայրների արեան եւ արցունքի մէջ թաթախած արքայական փառաւոր թագը գլխին կըխրոխտար աշխարհս իրեն գերի անելու . չվայելեց, որովհետեւ ոչ իւր ահեղ զինուորութիւնը, ոչ իւր արքայական գանձերը, ոչ իւր խրոխտիշխանական ձայնը չկարողացան պահպանել իւր կեանքը, իւր թանկագին ար լը . ինչո՞ւ . պատճառ, որ իւր հայրը վերջին օրհնութեան փոխարէն մի անէծք էր կարդացած . եւ յիրաւի Արտաւազգ արքայն մի որսի ժամանակ անյայտանում է Մասիսի խորխորածներից մէկի մէջ . եւ այս իրողութիւնը ժողովրդի առասպելութեանց մէջ շատ կենգանի կերպով է պատկերացած . ժողովուրդն անկասկած չար թագաւորին չէր կարող լոյս աշխարհը տանել, ինչպէս Հռովմի ամբոխը հաւատացած էր թէ իրենց անյայտացած բարի թագաւորին Հռօմուլոսին իւր հայր Մարտ աստուածը տարած է իւր հետ երկինք . ոչ . Հայ ժողովուրդն Արտաւազգի անհետանալու պատմութիւնից մի փառաւոր պստի հիւսեց բարունեան գաղտնարկ յաղնանակը պատրաստութարէլ - համար . Հայ ժողովուրդն ասաց . ահա վերջապէս աշխարհն ազատուաւ Արտաւազգից, որ Հայաստանի խոռվարար եւ չար ոգին էր . ահա գթացին Մասսի + ազէլը մեր աշխարհի վերայ եւ բռնեցին այն չար ոգին, տարան Մասսի Տուն - ու անլոյն իրեւն եւ այնտեղ շղթայեցին նորան, որ էլ գուրս չգայ եւ լողակնել աշխարհ . եւ ինչո՞ւ յաւերթացուց Հայ ժողովուրդն

իւր այս անկեղծ բարեսիրութեան զգացմունքն եւ խնդութիւնը. նորա դարբիններն անդադար ծեծում են իրենց սալերը, մինչեւ անգամ քրիստոնէութեան ժամանակ կիրակի օրերն եւս, որպէս զի Արտաւազդի շղթաներն ամրանան. եւ չկարողանայ աղասուիլ ու գալ աշխարհը խռովելու և նպակախ մասն

(ԿԱՌԵՆ-ՀԱՅ).

Կ. Կ.

պատուին մէջ ըստ առաջ մարդու դուք ու այլ մարդու քանի ու այս մասնաւունքը. — կամ առ անուն ու անունու մասնաւունքը մարդու դուք ու այլ մասնաւունքը գոյնը (ՍՊԻՀՆ) ու այլ մասնաւունքը ու գոյն մասնաւունքը այլ պատճեան. Կ. ԽԱՌԵՆ ԼՈՒՐԵԲ:

Սուրբ իրեն ծխելու (օդ մաքրող) միջոց: Երեւի մեր ընթերցողներին լայտ-Նի չէ, որ բոված սուրբ օդը մաքրող գեղեցիկ միջոց է եւ շուտ կոչնչացնէ կենդամուկան թէ բուսական նեխութեան հոտը: Փորձը դժուար չէ անել: Երկար ժամանակ իւր մէջ քոլորովին հոտած միս պարունակող տակաւը բոլորովին կաղաստվի վաս հոտից, եթէ նորան բռնած պահեն մի գրվանքայ նոր բոված կամ առաւել լաւ է, այրված սուրճի վերա: Արտաքնոցներ մաքրելու ժամին տարածված գարշահոտութիւնը շուտ կոչնչանայ, եթէ ծխենք սենեակների մէջ այրված սուրբ: Եթէ սպանած թոշուններին շաղ տան այրած սուրբ, շատ երկար ժամանակ կպահպանվի նոցա թարմութիւնը եւ մինչեւ անգամ կարելի է ուղարկել նոցա այս կերպով շատ հերաւոր երկիրներ: Այրված սուրբ ծխեն շատ օգտաւէտ է հիւանդանոցների մէջ: Վարակիչ հիւանդութիւնների միջոցին սուրբը նախամեծարելի է քան թէ խօրը (հանր) եւ կարբօւն թթուածը, որովհետեւ սուրբը կներգործէ անհամեմատ առաւել շուտ եւ ոյժով քան թէ խօրը եւ կարբօւն թթուածը:

Պէտքրուրդի լրագրի մի մէջ պ. Վիսկօվատով կծանուցանէ բրօմի (հանր) զարմանալի ներգործութիւն, մանաւանդ բարակացաւով հիւանդների վերա: Պ. Վիսկօվատովը կպատմէ նորա կինը չարաչար կտանջվէր միզրէն կոչված զիմացաւով (զիմի մի մասում) եւ երկարատեւ յօդացաւով ամբողջ մարտնի մէջ, ինքն եւս նոյնպէս, եւս բացի սորանից ննացած թոքախտով (phthisis tuberculosa), իսկ այժմ նորա երկուն եւս բոլորովին առողջութիւն դտած են բրօմի գործածութեամբ ներքուատ Մաքսիմիլիաննեան բժշկանոցի դօկտոր պ. Լանդսբէրգի պատուէրի համեմատ յիտագայ ծեւով: Rp. Bromatis Calicis drachma js, Aquae destillatae unz vj, Saccar' albi drachma iij.—M. Ds.—Ըսդունելու է օրը երեք անգամ մի մի հացի զդը բրօմի զարմանալի բուժիչ ներգործութիւնը այս հիւանդութիւնների մէջ կարօղ փորձել իւրաքանչիւր հիւանդն ինքն իւր վերա:

— Առևսական վանքերի « անհամար » զանճերի մատին խօսելով, « Առևսական Աշխան » օրագիրը հետաքրքրիր տեղեկութիւններ կներկայացնէ Պէտքրուրդի Նէվա-